

Fischer Jánosné, sz. Rózsa Irén (1923)

Az interjút készítette Mucsi Georgina

Pécs, 2010. április-június

Nehéz visszaemlékezni, mert maga az emlék is fájó, meg hát a történet is, meg nem is tudok úgy gondolkodni, ahogy húsz évvel ezelőtt. Most úgy vagyok vele, hogy nincs az a mesélő, mondókás kedvem, aztán nehezebben beszélek. Különben nagy dumás nő vagyok, szeretek hülyéskedni, elbeszélgetni. De néha, néha a csönd... aztán akkor meg semmi.

Apa nélkül

Pécsett, a Széchenyi téren volt egy nagy szabóműhely, Pál Ödöné, annak volt apám a fősegédje, oda járt dolgozni, szabó volt. Édesanyám – így mesélte – egy szállodában dolgozott, ami a Pál Ödön szabósággal szemben volt. Az ispánoktól kezdve a nádorig... nem is tudom, kik laktak ott. Lent volt egy kávéház, és édesanyám ott dolgozott. „Tudod, kiráztam mindig a rongyot, amikor letörülgettem, és nézek ki, hát valaki integet a Pál Ödön szabóság ablakából”. Az apám volt az, de persze azt az apróságot, hogy hogyan ismerkedtek meg, hogy jöttek össze anyám már nem mondta el, legalábbis nem emlékszem rá, pedig biztos érdekes volt. Azt mondta, annyiszor integetett szegény, hogy gondolta, visszainteget neki.

Édesanyám nem ment férjhez. Én úgy születtem, hogy megszerették egymást az apámmal és nem esküdhetek meg, mert apám nős volt. De mindenáron el akart válni, elvenni az édesanyámat, mert a feleségének nem lehetett gyereke, én meg voltam. Aztán múltak az évek, folyt a harc a birtok körül, mert hatalmas házuk volt az apáméknak. És a felesége nem egyezett bele a válásba, és közben harmincöt éves korában meghalt apám. Nagyon sajnálom még mai napig is, hogy nem is tudtuk, mikor halt meg, hogy volt a temetése. Úgyhogy aztán apa nélkül nőttem föl, édesanyám nevelgetett. Huszonnégy éves volt édesanyám, amikor születtem.

Egyszer eljött hozzánk édesapám, anyám mondta, nézzem, ki ez a szép bácsi. Hát aztán, ahogy nézegettem, fölemelt, megcsókolt, hogy miket mondott, már nem

tudom. Négy-ötéves voltam, még talán nem is értettem, amit mond. De mindegy, szimpatikus volt. Elég az hozzá, hogy fölemelt és annyit mondott csak, arra emlékszem, hogy hát, ha te tudnád, hogy én most mit adok neked – és átad nekem egy százast. Akkor nagyon nagy pénz volt a száz pengő. Azt kaptam tőle, mondta, ezen vegyél mindjárt csokoládét. Vettem is. De viszont az volt a helyzet, hogy tartásdíjat nem fizetett. Nagyon nagy baj volt ez nekünk.

Anyai család

Anyám szüleit jól ismertem. Édesapja öreg volt már az én kiskoromban is. Erdész volt, itt a pécsi püspökségi erdőben dolgozott. A nagyanyámról nem tudok sokat, csak annyit, hogy nagyon szép asszony volt. Öt gyereket szült a nagyapámnak. Édesanyámnak két nővére és két bátyja volt. Elég sokat gürcöltek, de nagyon szépen éltek és mindenük megvolt, mert a nagyapám előteremtett mindent. Nem voltak olyan szegények. Nagyanyám otthon volt; nagy volt a család, azt látta el. Azt tudom, hogy sokat jártak vadászni, sok vadat lőttek és a családnak azt adták, úgyszólván jól éltek, mert a jó vadhús, az nem rossz. Hamar meghaltak. Fiatalon.

Nagyapám jóképű ember volt, pörge bajszú, szép szál, derék ember. A mi fajtánk ilyen: erősek, magasak, kövérek, jó, formás, derék emberek. A nagyanyám Szőke Katalin volt: tiszta magyar, nagyon szép nő. Az ő idejében még karcsúsított, rokokószerű ruhába öltöztek a lányok, anyám nővéreinek és édesanyámnak is volt ilyen, bár szegénykém tizenegy éves volt, amikor volt neki egy nagyon nagy ízületi gyulladás a lábában, úgyszólván akkor újra tanult járni. A nyolc általánost azért elvégezte; okos volt, rengeteg verset mondott később nekem. Állandóan tanították az iskolában is nekik a verseket, a történelmet. Nagyon mély hazafias érzelmű volt az egész család, katolikus volt mindenki.

Kisújbányaiak voltak édesanyámék, Kisújbányán laktak. Óbányán volt a rokonság, de Magyaregregyen volt az iskola, oda jártak, az pedig egy vegyes iskola volt, sváb és magyar gyerek is járt bele. Ott a környéken meg itt Pécsen is, ahol mi laktunk annyi sváb volt, annyfajta nép lakott: a svábtól kezdve a horvátig, aztán délen ezek a megszállók voltak, a szerbek, fölöttébb északon a csehszlovákok és akkor Erdélyben a

románok... az a sok apró kis mindenféle elnevezésű fajzat, és mindegyiknek kellett még külön lenni egy pártjának. Na, mindegy, ez nem érdekes.

Nem tudom, hogy édesanyám hogy tanult, erről én nem kérdeztem, ő meg nem mondta, nem mesélt a gyerekkoráról. Nem volt neki annyi ereje, mert elég kis vékony, gyöngye teremtés volt, meg hát nehezen éltünk. Őt nagyon letörte, hogy az élete kettétört – hát így nem is lehetett élni, de aztán ez lassan kiheverődött. Nekem viszont a kiskorom nagyon nehéz volt ezáltal, hogy én így születtem édesanyámnak, mert nem volt neki otthona, nem volt neki semmije. A szülei sem segítettek neki, mert ott volt még a többi négy gyerek: a lányok, édesanyám nővérei bejártak ide Pécsre, az egyik varrást tanult, a másik szobalány volt.

A nővérei persze férjhez mentek, lett nekik családjuk. Nagy volt a korkülönbség, mert a két lány volt húszéves körülbelül, mikor édesanyám tizenegy, úgyhogy köztük volt még egy fiútestvér. Akkor azok ott szültek, lettek gyerekek, unokatestvéreim – na, az volt a családom. De nem volt együtt a család úgy, hogy született volna unoka és a családban lett volna, nem éltek így, mert szétment a család. Mindegyik talált párt és úgy alakította az életét, hogy külön családjá legyen.

Édesanyám idősebbik nővére a szerb megszállás alatt férjhez ment egy szerb csendőrtiszthez, de jól is tette, mert ő is olyan katonás volt. Ötven évvel később, mikor már az én lányom terhes volt a nagyobbik lányával, meghívtak magukhoz Splitbe, az gyönyörű hely. Anyám fiatalabbik nővére meghalt korán, azt nagyon sajnáltam, mert őt jobban szerettem, mint az idősebbet. Az idősebbik bátyja elesett a frontot a tiroli hegyekben, az öccse maradt, az meg lekerült a Pécsi Bőrgyárba, onnan is ment nyugdíjba.

Gyerekkor

A keresztanyám az egyik ápolónő lett a kórházból, ahol születtem. Ő adta nekem ezt a nevet, az Irént. Görögül békét jelent, úgyhogy örülök neki, de azért nehéz is elfogadni, mert elég kemény név, nem egy szépen hangzó. Görögül úgy mondják, hogy Ájirin. Rózsa vagyok, mert apám nem vett a nevére. De én büszke is vagyok rá, tetszik ez a név.

Kicsi koromban menhelyen voltam. Akkor nem volt lakásunk, a nagyapáméknál meg nem volt hely, nem voltak berendezkedve arra, hogy ott most kisbabával legyenek. A kórházban laktunk három hónapos koromig, de akkor megmondták anyámnak, hogy ki kell vinni, nem maradhatok már ott, és ő sem. Ő addig ott dolgozott a kórházban (persze, hát itt szült Pécsen) takarítónőként. Akkor betettek a menhelyre, hogy az édesanyám tudjon dolgozni, pénzt keresni. Elment szobalánynak, bekerült valami táblabíróhoz, polgármesterhez... rengeteg volt ilyen. Takarítás, portörítés, föltörítés, parkettakefélés. Fárasztó volt. Főzni, mosni nem kellett neki, arra volt szakácsnő meg mosónő a méltóságának meg a nagyságának – ilyen rangok voltak. Édesanyám, az olyasmit csinált, hogy fölszolgált az enivalót, segített a konyhában, segített a mosónőnek, segített a takarításban. Ez volt a szobalány dolga. Szép kis fehér kötény volt rajta és fityula.

De ott kellett lakni, bentlakásos volt a munka: mosónő volt, aki ott lakott, szakácsnő volt, aki ott lakott, szobalány volt, aki ott lakott – és hát az édesanyámat fölvtették szobalánynak, aztán hát hiába... Segített a nagysága betenni engem a Matessa Árvaházba,¹ de nem egy fényes élet volt az a gyerekeknek. És akkor persze édesanyám is gyöngye kis vékony nő volt, ha beteg volt, bement a kórházba, és akkor én ott voltam egyedül az árvaházban, nem volt családi összeköttetés. De édesanyámnak se volt, aki támogassa, segítse, oltalmazza, legalábbis úgy, hogy mellette legyen.

Ahol a Virág utca meg a Tettye utca van, egy papi hivattal szemben, ott volt az árvaház. Oda bekerültem és ott voltam több mint két évig, onnan jártam az Ágoston téri óvodába. Addig a Matessa Árvaház engem megtartott, ott apácák voltak, azok láttak el, azok gondoztak. Anyukám mindig jött látogatóba. Emlékszem most is rá, ahogy vártam és mentem le a lépcsőn. Nagyon sokszor sírva, mert volt, hogy nem jött – hát fiatal volt, vasárnap volt, és egy nap nem tud annyifelé menni az ember,

---

¹ Pécssett a századfordulón három árvaház működött: a székesegyházi, a Rudolfineum és a Matessa Lelenház. Az intézmény Matessa Istvánról kapta a nevét, aki árvaház létesítése céljából a városra hagyta vagyonát. Papnövelde utcai ingatlanát 1886-ban népesítették be az árvák. A nedves, földszintes épület az 1890-es évek elejére egészségügyi szempontból már nem felelt meg gyerekek elhelyezésére. Mivel a Kálvária környékén lakó nagyszámú szegény munkásréteg gyerekei számára a város köteles volt óvodát nyitni, a két feladatot összekapcsolták és 1892-ben az összegyűjtött adományokból megvásárolták a szomszédos épületet. A két lebontandó ház helyére egy emeletes épületet építettek, amelynek földszintjén az óvoda, emeletén az árvaház szobái kaptak helyet.

legalábbis most ezt gondolom. Akkor nem gondoltam erre, akkor csak az hiányzott, hogy nem jön.

Minden reggel összeszedték az óvodásokat és vitték az Ágoston téri óvodába. Csak le kellett menni, ott volt az Ágoston tér, és az iskolában, hátul az udvar felé volt az óvoda. Hatéves koromban édesanyámnak be kellett írni engem az iskolába. Na, most ehhez lakás kell. De nincs lakásom, mert ugye, ahol szolgált, ő ott lakott, én meg a Matessa Árvaházban. Nagyon nehéz volt lakást találni. Minden utcában ott volt a kapukon, hogy szoba kiadó, szegény anyám meg állandóan azt keresett. Ha nem talált, hazament a szülőkhöz, és ott volt a ház körül, míg munkát nem szerzett, mert hát kellett neki munkát is keresnie.

A lakás, hát az volt a legnagyobb gond. De a végén anyám szerzett címekeket, valahogy lett lakásunk, és akkor valahogy elkezdtük az életet. Semmink se volt, még csak pénzünk se, mert hát a tíz-tizenkét pengő, amit ő kapott nagyon kevés volt. Sőt, annyit se kapott, mert az étkezést is beszámolták a fizetésbe. Mindig azt néztük, hogy olcsó legyen a szoba. Azt hiszem, öt-hat pengő volt a lakbér; az nem jelentett mást, mint egy szobát és egy sparthertet benne, azt a csikós tűzhelyt, ami melegít is, sütője is van. Na, ezek miatt kellett állandóan cserélgetni a lakást, mert kilukadt a sütő – nem azért, mert süttött, hanem azért, mert ott is jött ki a füst. Fával tüzeltünk, meg volt a brikett nevű szén, az ötkilós, amit a kis tízéves Irén a szomszéd néninek a boltból hazacipelt és akkor kapott egy ebédet. Egyszer édesanyám kórházba került ízületi gyulladással. És kapta a kezelést, ott volt a kórházban, én meg otthon voltam egyedül egészen. Tízéves voltam.

Anyám öccse kétméteres ember volt, és az egész életét a bőrgyárban dolgozta le. Nagypáti asszony volt a felesége, és ott is öt gyerek lett. Azoknál mindig ott voltam, az volt a szerencse, hogy a nagynéném szeretett: ha jött a Mikulás, ha jött a karácsony, mindent kaptam én is tőle, és bármilyen ünnepély volt, családi születésnap, névnap, én benne voltam, ott voltam. Édesanyám nemigen járt a nyakukra, örült, hogy engem istápolnak. Nem mondhatom azt, hogy nagyon elláttak, mert én nagyon korán megtanultam magamra még mosni is. Már tízéves koromban, ajjaj, emlékszem rá, hogy a lavórba hordtam a vizet és melegítettem.

Édesanyámnak barátnői mindig voltak, odavitt magával hozzájuk. Olyan családokkal barátkoztunk, ahol sok gyerek volt, hogy nekem legyen pajtásom. Vasárnaponként,

amikor szabadnapja volt, akkor mentünk a barátnőhöz. De az övé is nagy család volt, Káposztásvölgyben laktak, bányászok voltak. A bácsi nagyon jól tudott sündisznót fogni, és azt ettünk, az volt a vasárnapi husika. Hogyan készítették el, azt nem tudom én, csak a tányérban, a pléh tányérban láttam.

Aztán lassacskán, ahogy nőtem, az Ágoston téri iskolába íratott be édesanyám, mert akkor a Hegyaljában, a Havi utcában laktunk. Minden utcában laktunk. Az Ágoston téren jártam elemibe, ott is végeztem. Nem szerettem tanulni, mert senki nem volt velem, nem támogattak, nem vettek elő; kötelességtudó voltam, de csak úgy, ha irányítottak. Ha nem szólt senki, akkor én is hallgattam arról, hogy tanulni kell.

Az Ágoston téri, az állami iskola volt, nem ruházta a tanulóit. Az osztály padlója olajjal volt fölkenve annak idején, fekete olajjal, úgyhogy jaj volt annak, amelyik elesett, mert az aztán ki nem jött a ruhából. Történelemből és rajzból kitűnőm volt, úgyhogy lehetett volna valami belőlem, mert a családban van épp elég okos ember. Nagyon szépen tudott az unokahúgom rajzolni, írni, úgy rajzolta a betűket, hogy mindig irigykedtem, mert így leírni én nem tudtam. A nagybácsim is olyan rajzos kezű volt. És gyönyörű hangja volt édesanyámnak, és olyan formás, karcsú, vékony volt, hogy primadonnának is elmehetett volna.

Kokas volt a legkedvesebb tanító nénim: alacsony kis asszony volt, nagyon szerettem. És annyira szerettem a rajztanárnőmet, Flóra nénit is, mert olyan szépen beszélt hozzám, és az olyan jól esett, hogy rajzoltam neki egy rajzlapra egy virágos ágat, két kis madár volt rajta. Hát az olyan lármát csinált örömeiben: de gyönyörű, hát ezt te rajzoltad? – mondom, én és a tanár néninek.

Rengeteg barátnőm volt, mert én belevittem mindig, hogy nem találtam a helyemet, mindig kellett volna valaki, egy testvér... úgyhogy nagyon szerettem a közösséget, a hozzám hasonló korú lányokat. És szerettem a történelmet is, meséltem a tanár nénivel, és minden belement a történelemből a fejembe, ami eseményes volt, csak a számok nem, az évszámok, az évfordulók. A számtant, azt utáltam, idegen volt, olyan hideg tárgy volt az énnekem,

Verset is nagyon szerettem szavalni, sokszor úgy beugrott – amikor magamban mentem az úton, bandukoltam és valamitől tartottam, valami rosszat csináltam –, hogy „egész úton hazafelé azon gondolkodám, hogyan fogom szólítani rég nem látott

anyám.” – ez Petőfinek a verse, és féltem, féltem anyámtól, kikaptam tőle. Hát mi miatt? Csavarogtam. Nem találtam a helyem. Az is baj volt, hogy én eléggé lázadó típus voltam és a végén annyira untam már az iskolát, hogy ötödikben megbuktam. Na, mondom, én nem tanulok tovább, befejezem – még egyszer kijárom az ötödiket, és akkor megvan a hat. Nem emlékszem rá, hogy én ezt megbeszéltem volna valakivel, főleg anyámmal nem. Én az életemet, azt teljesen, de teljesen egyedül intéztem, úgy is sikerült. Ha nincs valakinek támasza, akkor megette a fene. De kijártam a hat osztályt, akkor még annyi volt a kötelező.

Emlékezetes volt még a tettyei víz, a forrásvíz. Az kint az utcán folyt; a kert, a gyár mögött van a széles kocs út, az terméskővel volt kirakva, és ott zubogott ki. És mikor az Irén kijött az iskolából, akkor cipőt le és mezítláb végig azon a vizes úton. Kövezett út volt, de az aszfaltozásokat is akkor kezdték el, az én kislánykoromban. Hú, de érdekes volt az is, ott álltam, sokáig néztem.

Petróleumlámpánk volt. Vettem petróleumot a boltban, ha édesanyámnak volt pénze, ha nem volt, akkor sötétben voltunk. Emlékszem rá, hogy mondta, igyekezz világosban megcsinálni a leckédet, mert nincs petróleumunk. Én voltam a főgyújtogató: mikor már kevés volt a petróleum a lámpatartóban, akkor levágtam egy szelet kenyér héját, a cilinderre rátettem és világosabb lett, mert akkor jobban kihasználta a petróleumot, és az fölhúzta a lángot. Bizony, ilyen kis apróságok voltak, de ez is lényeges volt. Édesanyám varrt, mert esetleg napközben elszakadt valamim, és akkor este meg kellett varrni.

Az iskolában úgy kaptam enni, ha édesanyám befizetett, és ha kevés volt a pénze, akkor nem tudott befizetni, akkor voltak ezek az ínségebédek, azt kedvezményesen kaptam, ha kaptam, ha jutott, ha főztek eleget. Sok babot ettünk, meg krumpli volt, azóta utálom a krumplit. Az árvaházban, ott ettem sokat, emlékszem rá, hogy ott gulyás is volt meg paprikás krumpli.

Az OTI-nak² egy részlege, az ott dolgozó tisztviselők néha összeszerveztek egy vasárnapi kirándulást a szegényeknek. Hogy én hogyan kerültem bele, azt nem

---

² Az Országos Társadalombiztosító Intézet (OTI) 1928-ban alakult. Öregségi rokkantsági, özvegyi és árvasági járadék-ellátást nyújtott.

tudom, de reggel gyülekeztünk az Ágoston iskolában, és akkor onnan mentünk szépen gyalog. Tizenkét év körüli gyerekek voltunk, az egyik srácnak volt egy harmonikája, azt hozta magával. A családok, akik ezt szervezték, ebédre csirkepörköltet főztek nekünk nokedlival. Istenem, akkor ettem először! Emlékszem, nem bírtam magammal, azt se tudtam, hogy egyem, majd' megfulladtam.

Szerettek a szomszédok. A szomszéd nénihez néha bementem, ott melegedtem, mert nekünk nem volt szénünk vagy fánk és akkor kaptam tőle néha egy tányér levest vagy ételt. A szomszédok tudták, hogy mi a helyzet és be-behívtak magukhoz. Mikor édesanyám feküdt a kórházban, és mentem egy alkalommal nagy bánatosan haza – hát az ajtónk nyitva volt. Egy szuterén szobánk volt, azt én mindig rendeztettem (hagyta édesanyám, azt mindig hagyta), és akkor hazamegyek, nyitva az ajtó. Bemegyek, s ott a székre rá van terítve egy ruha, egy nekem való ruha. Jaj, de szép volt, istenem, olyan virágos volt, olyan tarka! Azt a házinénitől kaptam. S akkor futok föl hozzá, nagyon szép kis családi házuk volt egyébként a Szőlő utcában. Egy törzsőrmesternek a háza volt, és az öregnek volt egy barátnője, annak egy lánya, attól kaptam.

Úgy adogatták össze a bérmaruhámat is. Azt a bérmakeresztanyám csinálta, széles fodor volt rajta, egyik fodor a másik alá. Jaj, de boldog voltam, arra is emlékszem még, a boldogságra is: azt hittem, hogy én, csak én vagyok a világon ilyen szép, senki más. Az elsőáldozó ruhámat meg a nagynénim adta, ő csinálta: átalakította az ő első áldozási ruháját, fölbontotta teljesen és csinált belőle egy gyönyörű rózsaszín, fodros ruhát.

Minden vasárnap jártunk templomba. Édesanyám is jött, de a későbbi misére, mert mi, gyerekek Szív újságot³ árultunk minden vasárnap az Ágoston téri templom bejáratánál; azt mindenki vette. Tíz fillérért adtunk egy újságot, minden vasárnapra be lett valaki osztva, hogy árulja. Reggel fél nyolckor kezdődött a mise. Hányszor arra ébredtem a templomban, hogy térden elaludtam! Magas dobogó volt az oltár mellett, azon térdeltünk, mert hát térdelni kellett még a gyereknek is mise alatt. És én térden aludtam; akkorát bökött rajtam a pajtásom, hogy majdnem leestem arról a

---

³ A Szív újság jelenleg is megjelenő jezsuita folyóirat. 1915-ben alapította Bíró Ferenc jezsuita pap. A magyar jezsuiták gondozásában a második világháború előtt nyolc folyóirat jelent meg, ezek közül a legnagyobb példányszámot a Szív érte el; 1950-ben, amikor a lapot betiltották, meghaladta a 200 000-es példányszámot. Betiltása után a Szív a nyugati emigrációban élő katolikus magyarok újságja lett, Kanadában jelent meg. A rendszerváltás után visszaköltözött a szerkesztőség Budapestre.

dobogóról. Őri volt a pap. Közös hittan volt, és én nagyon-nagyon szerettem hallgatni a Bibliát, amit fölolvastam. Sok minden volt benne, de azért elég nehéz volt az én kis agyamnak.

Amikor kijártam az iskolát, akkor kezdődött a kálváriám. Én már tizennégy éves koromban dolgoztam, mindent elvállaltam. Elmentem kifutófiúnak – itt Pécsen, a városban azért nem kellett félni, hogy az ember munka nélkül marad. Mindig munkát kerestem, jártam a gyárkapukhoz, a Bőrgyár kapujához is, pedig az egy nagyon nehéz üzem volt. Aztán elmentem egy könyvkötészetbe dolgozni, de ott kitolt velem a főnök: fölvetett kifutónak, mert nekem nem volt pénzem szerződést kötni – hat pengő lett volna a szerződés. Takarítottam a műhelyt négy évig, de közben úgy megtanultam a könyvkötést, hogy a legügyesebb segédje se tudott úgy dolgozni, ahogy én. De engem csak mint kifutót fizetett, nem mint segédet – több helyen is volt, hogy így becsapódtam – hát mondom, nem volt senki, aki fölvilágosítson.

Házasság

Apósomék, a Fischerek magyaregregyi svábok voltak. Az első világháború alatt esküdtek meg anyósommal itt Pécsen. Apósom hat évig volt hadifogságban, megrokkant, megvakult, megsüketült, de a háború után összeszedte magát, fogta a mamát és elmentek Németországba. A dortmundi bányába kerestek dolgozót, ott volt munka. Ott született az én párom meg a bátyja. Azután onnan hazajöttek, eltelt nyolc év, itthon is született két gyerek. Hát kellett a pénz, és akkor a kisöreg újra elment a bányába, mert a hadirokkant segély, az nem volt elég. A Széchenyi-aknára került, mint bányakőműves. A Havi-hegyen, a Hegyalja utcában lassacskán építettek egy házat: egy szoba, konyha, spádz... fürdőszoba nem volt, de vécéket építettek hozzá kint, a folyosó végébe. Nagyon szép onnan a kilátás, ellátni egész Siklósig a háztól.

Közben a gyerekek nőttek, a párom kijárta a nyolc általánost az Ágoston téri Iskolában, ahova én is jártam. Nem tanult szakmát, hanem oda ment a bányába takarítófiúnak, aztán vájár lett. A negyven év házasságunk alatt ő háromszor hagyta ott a bányát, hol az aknásszal vezett össze, hol mással. A pénz nem stimmel, a fizetés, de nagy vagány volt az én párom, nem kellett félni. Tettyei gyerek volt.

Később péknek állt; a bátyja, az előtte csinált mindent, ő meg mindenben utánozta. A bátyja is elvégezte a nyolc általánost, elment takarítófiúnak a bányába, ott dolgozott egy darabig, de ez kevés volt, kellett neki egy szakma. Hát a kenyér, az mindig kell, az volt a legnagyobb hiánycikk, és akkor kitanulta ezt a bátyja is, aztán a párom is, és pék lett mind a kettő. Az utánuk levő két gyerek egy lány volt meg egy fiú. A lány nem tanult szakmát, a fiú, az szabó lett, a Gyuszi.

Jó ember volt a férjem, a barátnőmnek a bátyja volt, ott laktak a szomszéd házban. Anyósom mosónő volt; lent a dohánygyárnál van egy nagy kollégium, az egyetemnek a kollégiuma, ott mosott, de hogy az a pici asszony hogy érte fel a teknőt, nem is tudom. De nagyon tudott főzni. Mikor a férjemet megismertem, a barátnőm menyasszony volt már, úgyhogy egyidősek voltunk, és az is már férjhez menő volt.

Kis hülye voltam még, tizenhat éves, de egyszerűen megfogtam a férjemet, és aztán még udvarolt is két évig. Elég az hozzá, hogy megszerettem, ő is engem, egy évig menyasszonykodtam és akkor '41-ben megesküdtünk. Mentem a paphoz, jártunk a jegyes oktatásra. Azt mondja a kisöreg, az Ágostonnak a plébánosa, hogy látja, unom már. Mondom: még sokáig tart? Azt mondja, nem, mindjárt vége lesz. Jaj, ezek a fiatalok, de türelmetlenek, azt mondja, ha nincsenek benn a házasságban, akkor az a baj, ha benne vannak, az a baj, sehogya se jó. De jópofa volt, hittanra is ő oktatott, hát ismerte a csemetéit.

Szép ruhám volt az esküvőn, varrónő varrta, de én terveztem: csipkebetétes, úrilányos, divatos volt. Nagyon szerettem a finom holmit, de már állt a háború, és őrült drága volt minden. Az Ágoston téri templomban volt az esküvő, aztán a lányom is, a kisfiam is ott lett keresztelve. A lakodalom anyósoméknál volt; kipakoltuk a hálósobát, mert egy nagyszoba egy hálósoba meg egy nagy konyha volt, abból állt a kis házuk. Aztán hazamentünk az anyámhoz a nászéjszakára abba az egy szobába – az édesanyám is ott aludt velünk, hát el lehet képzelni, milyen nászéjszaka volt az.

De minden nap szép volt, örültem neki, hogy sikerült, amit elképzeltem. Járkáltam szoba után, de hát, ami nekem tetszett, az drága volt, annyi jövedelem nem volt. Aztán ennek is jó vége lett. Anyósom egyik szobája ki volt adva egy pincérnek, aki nagyon szerelmes volt, de reménytelenül, s amíg én mászkáltam szoba után, az a lakó fölakasztotta magát. Úgyhogy ott maradt a szoba, lett egy szép kis szobánk,

négyszer négyes, de az elég is volt nekünk, kettőnknek. Ott született a lányom is, a fiam is.

Volt a házasságomban szép is, jó is, nehéz is. Aztán később kicsit gyarapodtunk, persze minden nekem köszönhető, mert én osztottam be a pénzt. A párom a kis söröcskéjét, azt mindig kibulizta magának, de hát egy asszonynak, annak csak dolgozni kell, az iskoláját neki!

Világháború

A háború nekünk csak annyiból volt könnyű, hogy a párom nem volt a fronton. Pék volt, és a pékség az élelmezéshez tartozott, úgyhogy ő egyáltalán be se öltözött, mert őket nem vitték a frontra, hanem a honvédségnek az itthoni állományaiban voltak. Még lőni se tanult meg. Ezek a katonák itt maradtak helyben, az itteni városi állományt látták el kenyérral. Sütötték a barnakenyeret – komiszkenyér, nálunk így hívták. De azért ő hol itt, hol ott lakott, a honvédség csak a zsoldot fizette, mást nem, én meg ott voltam a két pici gyerekkel. A lányom '42-ben született, a kisfiam '45 januárjában.

Fiatal voltam, amikor szültem a lányomat, tizennyolc éves. Én nem olyan nagy családban éltem, ahol láthattam volna, hogy kezelik, hogy gondozzák a gyereket. Anyósoméknál már nem volt kisgyerek, és senkitől nem tudtam megtanulni, amit kell, csak amit magamtól úgy gondoltam, azt csináltam. Ha kérdeztem, persze segítettek: anyósom, az túltett az anyámon, talpraesett öregasszony volt, nagyon komisz, goromba, kiabálós, káromkodós, viszont mindent megfogott, elrendezett.

Én akkor már a Zsolnay Gyárban dolgoztam, nagyon szép munkám volt a festészetben, be lettem tanítva. Na, azt is én intéztem el magamnak, hogy oda bekerüljek. Volt egy klub, a Dolgozó Lányok Egyesülete, és mikor azt fölavattuk, akkor ahhoz, hogy az egy szabályos, elfogadható, papírra vehető egyesület legyen egy zászló is tartozott. Na, de akkor kell egy zászlóanya – hát ki legyen? Cili néni, a klub vezetője apáca volt, és az Ágoston templom papja volt a vallási vezetőnk. Akkor én kitaláltam és megbeszéltem velük, hogy a zászlóanya legyen a Zsolnay testvéreknek az unokatestvére, egy Mattyasovszky Stefánia nevű özvegy, aki egy nagyon szép kis hölgy volt.

És akkor én elmentem hozzá és fölkertem. Elfogadta. Ebben az volt az én rafinériám, hogy akkor nekem így már volt egy kapcsolatom a Zsolnay Gyár munkahelyi részlegével, hogy bejussak a Zsolnayba. Hát semmink se volt, egy ágyunk, egy takarónk, semmink, úgyhogy valahogyan el kellett kezdeni. Na, elég az hozzá, hogy elmentem ehhez az özvegyhez, fölkertem zászlóanyának és elmeséltem az életemet, a gondomat, a problémámat. Nem jött velem az édesanyám, nem volt senkim, se testvérem, se olyan barátnőm, akit elvihettem volna. Mondta, semmi akadálya, mikor munkafőlvételi nap van, jelentkezzek a gyárban.

Hát fogalmam sem volt, hogy, hogy milyen a Zsolnay Gyár belül, de elmentem azon a napon. Márta nagysága volt a fölvevő, odaállított három másik lánnyal együtt egy hatalmas nagy munkaasztalhoz, megnézte kezemet és fölvelt. Három hónapig betanított munkás voltam, aztán két évig ott dolgoztam. Még mindig ott lehetnék, de amikor '45-ben visszamentem, nem volt már meg a munkakönyvem, mert az oroszok szétszórták az összes iratot, a gyár minden fontos dolgát, úgyhogy nem kerültem vissza. Pedig akik ott dolgoztak, azok akkor nagyon szépen kerestek, mert rengeteg, megrendelésük volt a németeknek.

'45. január hetedikén született a kisfiam, és sajnos '45. december tizenhetedikén meg is halt. Ez nehéz, de ezen már túl akarok lenni, elbeszélem.

Az volt a helyzet, hogy '45-ben már nem volt mit elvinni az országból ezeknek a csibészeknek – a sváboknak meg az oroszoknak –, és nem lehetett még veteményezni se, nem volt krumpli egy szem se, mert megette maga a lakosság – hát élni kellett valamiből, ha egyszer voltunk, és a gyerekek enni kellett adni. Egy szem cukor sem volt Pécsen, egy szem liszt, zsír, semmi, a falusiaktól vettünk mindent. Tej, az nem volt, arról szó se lehetett, a kicsiknek viszont kellett a tej. Lementünk a piacra mi, városiak, a szalonnát meg a zsírt, meg amink még volt elcseréltük cukorért. Jól kifosztottak bennünket, de még így se volt otthon elég, Pécsen nem lehetett több cukrot szerezni, csak Pesten lehetett.

Nagyon sovány voltam, megviselt a szülés meg, hogy nem tudtam rendesen enni. Kevés tejem volt, ötóránként jött össze elég, hát le voltam nagyon robbanva a sok idegeskedés meg a félelmek miatt is – jaj, nagyon féltem, mindig volt mitől. Lefelé, a város felé volt a házunk alsó része, és bejöttek az orosz katonák, keresték az uramat. Tudták, hogy ő sváb, német: Fischer – hát tehetett ő róla, hogy a világon

van? Így éltünk, én nagyon legyengültem a sok gond, félelem miatt, és nem volt elég tejem. Próbáltam adni grízt a kisfiamnak. Sós volt a tejbegríz, nem cukros, mert hát nem volt cukrom, és megpróbáltam sót beletenni, hogy az is ízt ad. De mikor adom a szájába a cumisüveget, hát úgy sír, mint a csuda (*nevetve*) – most már nevethetek vagy sírhatok, teljesen mindegy.

Kellett hozni cukrot. Ezt a negyvenötös napot szeretném elmondani, mikor utoljára fönt voltunk Pesten cukorért. '45 márciusában az már a harmadik utunk volt, előtte kétszer is voltunk. Pestre elmenni, az egy pokol volt. Nem volt rendes járat, mivel háborús időszak volt; minden vagon, minden kocsi az állomáson tele volt gépekkel, leszerelték az összes gyárat. De nem volt rendes vonatindulás, hanem ott volt a tömeg, tele az állomás, mert az volt a hír – ez volt kiadva, kiabálva – hogy megy vonat, de még nem tudják, hány órakor, azt se, hogy mikor jön vissza. Nem baj, mi két napra készültünk. Ott kellett hagynom a gyereket, édesanyám vigyázott rá. Szegénykém, az is eléggé gyámoltalan típus volt, legalább ilyen lett volna, mint én voltam – úgy látszik, én az apámra mégis valamiben hasonlítottam.

Elég az hozzá, hogy fogtuk magunkat, én kispárnát tettem a nadrágomba, hogy úgy látszódjon, terhes vagyok, hogy ne bántsanak. A párom is olyan topisan volt fölöltözve, hogy szegényeknek látszódjunk, hogy ne bántsanak. Mire odafértünk a vonathoz, már tele volt minden vagon, úgyhogy mikor én fölmásztam a vaslépcsőn, már hátul toltak, elől visszarúgtak, szóval vadult az emberiség – hát nem volt semmink, mindenki próbált élni. És akkor fölmásztam a tetejére ennek a vagonnak; domború volt. Valami harminc vagon volt összekapcsolva, és azoknak a tetején mindenhol ültek emberek. Egyszer csak rántanak rajtam egy nagyot, nem tudtam elképzelni, mi az, hát, ha nem rántanak le, akkor lever a drót, amiben a vonat fölött megy az áram. Amikor jött egy állomás és megállt a vonat, a vasutas elkiabálta magát, hogy leszállni mindenkinek, és le kellett szállni róla és ott óraszám várni, éjjel-nappal várni, hogy mikor indul, honnan indul, merre megy egyáltalán. Az egyik állomás után az ütközőn ültem. Jól meg is áztam, akkora eső volt, az ütközők meg mindig összechapódtak, amikor a vonat fékezett.

Na, szóval fölértünk Pestre. Az állomáson voltak pakkokkal a deportáltak, a zsidók, az is szörnyű volt, ott volt a város lakossága, hogy megkeresse köztük a rokonát. A Dohány utcába mentünk, ott voltak rengetegen, akik akartak venni zsírt meg

szalonnát, és én adtam szalonnát meg zsírt (ami persze nekem is kellett volna), ők meg cukrot. Mert Pesten volt cukorgyár, és azt valahogyan próbálták üzemeltetni.

Akkor már harmadik napja voltunk távol, és a tej meg ott volt benne a mellemben. Attól félttem, hogy elpusztulhatok, begyullad a mellem, nem tudtam, mit csináljak. Visszafele leparancsoltak minket a vonatról, hát akkor jöttünk mi vonat nélkül, szőlőkön, kerteken keresztül. Szép idő volt, ez volt a szerencse, de viszont gyalog jöttünk, és nem tudta senki, merre menjen. Ugye, mindenki haza igyekezett, de hogy hogyan sikerült hazaérnünk, annak a jóisten a megmondhatója. Az ötödik napon értünk haza. Addigra a tej begyulladt a mellemben, tejlázam lett. Megálltunk egy kerekés kútnál, elbújtam ottan, csináltam borogatást rá, próbáltam kinyomni belőle amennyit tudtam, de hát fél deci, ami kijött, szóval rettenetes volt, amilyen lelki, testi gyötrelmek között ott kínlódtam. A párom abszolút semmire nem volt használható, hát az nem tudott tanácsot se adni.

Ez egy út volt. Ezt nem szeretném senkinek, még a legnagyobb ellenségemnek se kívánni. És akkor így hoztunk haza két kiló cukrot, hogy otthon valamit tudjak tenni az asztalra. A kislányt, azt nem féltettem, mert azt vitték, az anyósom nagyon szerette és az ellátta a lányomat.

Aztán jöttek a másik napok, a nehezebbje. Gyerünk, munkát kellett keresni, dolgozni, mert ha nem dolgozunk éhen halunk. Az volt az egy szerencsénk, hogy a párom leszerelt, de ő nem is volt a fronton, úgyhogy ennyi előnyünk volt abból, amiért a hadtestnél a hadtáphoz tartozott. Jó szakmája volt, mert pékre mindig szükség volt. A Jókai téren, a Ferenciek utca sarkán volt az első pécsi pékség, amit kinyitottak a háború után, amikor a búzaliszthez végre hozzájutottak, mert a búzavetőmag, az akkor nagyon nagy szó volt - a párom ott dolgozott, odakerült ő, mint péksegéd.

Fölkereste egy öreg pék, egy mestere és így lett neki ott munkája. Mondjuk az se tudott fizetni, mert annak se volt jóformán pénze. Az volt a férjem dolga, hogy minden éjjel két órakor fölkelni, menni a pékségbe, begyűjtani a kemencébe, fölmelegíteni, bedagasztani a tésztát, elkészíteni egészen és hagyni, hogy pihenjen és följöjjön – és akkor megsütötte ő egyedül, mert a főnök, az mást csinált. Kis maszek boltok voltak, és a párom azokhoz hordott kenyeret. Nyolcvan kilós volt a fonott kosár, és akkor fölült a biciklire, vitte mindenhova, ahol rendelték. A biciklivel állandóan baj volt, mindig defektje volt, azt munka után kellett szerelni, aztán éjjel két órától megint fönt

lenni. Úgy feküdt le, mikor hazaért este, hogy alig tudott fölkelni éjjel. Én meg ott voltam a két gyerekekkel.

Közben, mivel kevés pénzt kapott az öreg pékektől, elment rendőrnek. Három hónap alatt elvégzett egy gyorstalpalót, aztán már be is állhatott. Akkor falura kerültünk, Villánykövesdre decemberben a két pici gyerekekkel, fűtetlen házba, ahonnan elcipelték a zsidókat. Nem volt benne bútor, elhordták a lakók, nem volt fűtőeszköz se, és akkor egyik este a kisfiam belázasodott.

Orvos, gyógyszer sehol se volt. Mint az őrült szaladgáltam, hogy segítsenek, itt van a lázas gyerekem. Éjjel arra ébredtem, hogy ül a kocsiban; a mély babakocsi az jó volt ágynak is, meg hát abban volt nappal is. A gyerek a sötétben fölült, hát mert fulladt már. Visszafektettem, fölvettem, akkor ott csicsigattam, dédelgettem, tisztába tettem, de már hörgött, már rakta a kis fejét egyik vállamról a másikra, pedig már beszélt is, már mondta, mama, papa... Három hét múlva lett volna egyéves, nagyon szép fejlett, formás gyerek volt. És ott ő az éjjel meg három nap alatt elment, elvitte a jóisten.

Felnőttkor

A férjem két évig volt rendőr, de nem kaptak még egyenruhát se, a saját ruhájában szolgált. Először Villánykövesdre került, ott kezdte, ott halt meg a kisfiam. Akkor átkerültünk Vókányba, ott is szolgálati lakásban voltunk, svábok házában, ahogy otthagyták, mikor elüldözték őket. Egy kis szobában voltunk ketten a kislánnyommal. Édesanyámnál sokat volt Irénke, behozta mindig magához Pécsre szekéren, de azért sokszor voltunk egyedül.

A háború végén Pécsen a zsidó boltok ott álltak tárva-nyitva, és ami azokból volt, azt akkor el tudtam cserélni lisztért, ennivalóért. Egyszer szereztem egy lódenkabátot. Amikor kiköltöztünk falura, megbeszéltem egy férfival, és az lovas kocsival kihozta a cuccomat – hát annyi volt, amennyit kivittem, nem sokat tudtam szerezni hozzá. Viszont két kis malackát cseréltem a lódenért, négy-öthónaposak voltak, még három hónapig etettem őket kukoricával. Vettem a szomszédtól kukoricát, aztán etetgettem a malacokat, semmit sem értettem hozzá, de azért csináltam. Azokat aztán levágta a szomszéd, szétbontotta, megmutatta, hogy kell megpucolni, és akkor fölszeleteltem, lesütöttem és azt eszegettük egy jó darabig.

A férjem egyszer nagyon lebetegedett, az Irgalmasok Kórházában volt, és akkor bejöttünk Pécsre. Az anyámhoz költöztünk, és mikor kijött a kórházból, a párom is odajött. Egy szobában voltunk fönt a Hegyalja utcában édesanyám, én, a párom, meg a kislányom. Akkor a férjem megint elment pékségbe dolgozni, az mégis könnyebb volt valamennyivel, kevesebb pénz, de könnyebb munka. Pékségéd volt heti fizetéssel, de nagyon keveset kapott. Édesanyám eljárta takarítani hol egyik nagyságához, hol a másikhoz: tanárnő, ügyvédnő, ilyenekhez járogatott, de hát nem volt annyink, hogy a rezsit is fizessük, és anyám mindennap főzött egy normális ételt. Néha este a nagysága összekotorta egy tányérba, ami megmaradt neki, és mi nagy örömmel megettük. A pékségből naponta kaptunk egy kiló kenyeret, az nagy segítség volt.

Lassan kezdtünk talpra állni, de akkor még mindig nem volt se lakás, se bútor. Ott voltunk csupaszon. Édesanyámmal úgy tudtunk lakást szerezni, hogy ezt a szobát elcseréltük egy nagyobbra a Mária utcában. Odajárt Irénke óvodába a Leőweybe, és amikor azt kijárta, a Mária utcai iskolába írtattam. Ott laktunk két évig. Akkor édesanyám házmester lett a házban és megkapta a régi házmesterlakást. Ott is laktunk két-három évig, az egy kis szoba-konyha volt, de lent volt a pincében, az alagsorban; nem szerettem ott lakni, féltem nagyon. De azt el tudtuk cserélni úgy, hogy két nagy szobát kaptunk érte (mert ugye, ehhez házmesteri állás is volt) és akkor külön mentünk. Mi a Koller utcába mentünk egy kicsi szoba-konyhába, édesanyám meg egy másik utcában kapott lakást.

A párom akkor már visszament a bányába vájárnak, és a bányától próbáltunk lakást szerezni. Sikerült is, gyönyörű szép kis lakás volt, kert is volt hozzá, pince, disznóól. Neveltem egy disznót, kétmázsásat – hú, fekete volt az, elneveztem Rigónak. Sajnáltam, mikor levágtuk, de abból annyi hús lett, hogy nagyon sokáig elég volt. A Székely utca 2-ben laktunk, nagy kert volt, benne gyümölcsfa, csak az volt a rossz, hogy közös vécé volt az udvaron. Viszont maga a lakás, az nagyon szép volt: egy jó nagy szoba volt, szép nagy konyha, spájz, a spájzból lehetett lemenni a pincébe. És elkerített udvar, disznóól, faskamra a disznóól fölött. Mert a bányánál annyi volt a nagy segítség, hogy tüzelőt kaptunk: egy évben egyszer kocsival hoztak összevágott tűzifát, és szenet is kaptunk, vagyis iszapot, slamot,⁴ így mondják. A bányában

---

⁴ Iszapszén, a szén kokszolásából visszamaradó olcsó, képlékeny, magas salakanyag tartalmú tüzelőanyag.

csináltak brikettet meg kokszot, tojásszenet, ezeknek a porát vízzel földolgozták, és akkor az olyan volt, mint a kocsonya, de lehetett lapáttal vágni, beletenni egy vödörbe és fölvinni a fűtéshez.

Ez a lakás nagyon szép volt, máig ott lehettem volna, de hát az én párommal nem lehetett bírni. Nagy volt a szája, összeveszett az aknásszal, úgyhogy azonnal kérte a munkakönyvét. Annyit bögttem, mint a záporoső. Akkor már lejárt Irén az Egyetem utcai iskolába a Búza térre, olyan kilenc-tízéves volt. Az általános iskolát az Egyetem utcában fejezte be, még Erzsébet telepről is járt oda, pedig az nagyon messze fönt van.

A bányában nagyon jó munkája volt a férjemnek, de nagyon sokat kellett dolgozni, és az volt a baj, hogy az ízületei kikészültek. Csapatmunkában dolgoztak a bányászok, versenyeztették őket, hajtották, kényszerítették, hogy mennél többet dolgozzanak. Amikor otthagya, megint elment a pékséghez, aztán aratni is járt, az erdőgazdaságnál is dolgozott a fakitermelésnél. Még szappangyárban is dolgozott, valamikor szappangyár volt a Balokánnyal szemben. Fiatal házaspár, fiatal család voltunk, akik az életnek a legfárasztóbb, legnehezebb oldalát választottuk.

Végül pár év múlva mégis visszament a bányába. Akkor azért lassan elkezdtünk gyarapodni, de azt is csak nehezen. Vettünk biciklit, hogy ne kelljen buszra költeni, neki is vettünk egyet meg nekem is, úgyhogy csináltunk egy kis adósságot és a végén eladtuk a két biciklit és vettünk egy Pannonia motort. Az nagy dolog volt abban az időben, részletre lehetett venni. Amikor megkaptuk a hűségpénzt, akkor vettük, úgyhogy csak akkor tudtunk valamit venni, amikor a bányában dolgozott.

Trabantot, azt a motor után vett. Három évig rakta félre egy műszakját a harminchatezer forintért. Hetente megcsinált úgy három napot, hogy a vásárnap mindig benne volt, mert akkor kaptak rá százalékot, ha munkaszüneti napon, vagyis nem rendes munkaidőben, hanem szünetes napon dolgoztak. Hároméves kis Trabantot vettünk, nagyon jó állapotban volt, igaz, hogy csak ötszázas, a leggyengébb típus, pedig akkor már jött ki a hatszázas és a hatszázegyese is.

Akkor aztán akart venni mindenáron egy kis darab garáznak való területet, hogy az ő Trabantjának legyen. Vettünk kint Cserkúton egy csodálatos kertet. A barátjával és a feleségével négyesben vettük a telket, azt elfeleztük hivatalosan úgy, hogy 400-

400 négyszögöl esett őrájuk is, miránk is. Egy nagyon idős gazdától sikerült megvennünk, úgyhogy a nyolcszáz négyszögöl volt négyezer forint. És jó fekvésű telek volt, szép helyen volt, az egész várost lehetett látni onnan. Még építkezni is elkezdtünk – mi ketten, akik soha életünkben nem csináltunk ilyet. Garázs, az nem lett, mert pince volt rajta, azt kitakarítottuk, de ahhoz sok lépcsőn kellett lemenni, úgyhogy semmilyen kocsinak, még biciklinek se volt az jó. Az a kert eredetileg szőlő volt. Nagyon sokat dolgoztunk: kiforgattuk a felét, kicseréltük a vesszőket, de nem eredt meg, következő évben újat, gyökereset vettünk, azzal vacakoltunk, de azzal sem sikerült. De hát a lelkesedésem megmaradt, mert én imádom a természetet, a földet, a termését, amit elraktam bele. A párom nem sokat törődött a földdel, mert az meg építette az épületet. Valamikor az apjának segített, mert az bányakőműves volt, és ő megtanulta tőle a kőműveskedést. Megépült egy szép kis ház, egy szoba, de aztán eladtuk félkészén. Azt nagyon sajnálom. Négy évig jártunk oda.

Megszabadultunk az építkezéstől, és akkor egy darabig a kocsival járogattunk sokfelé, még a lányunkat is tanítottuk vezetni. A Trabantot használtuk hosszú évekig. Akkor az elsőt eladtuk, vettünk egy hatszázast, mindig egy kicsit többet tettünk hozzá a pénzhez, úgyhogy nagyon törekedtünk, nagyon sok mindenről lemondtunk azért, hogy valamit tudjunk venni. És akkor azt is eladtuk, a hatszázast, és megvettük a hatszázegyeset – azért még három évet dolgozott a párom duplaműszakkal. Direkt csak a kocsira. Pedig ő gyenge fizikumú ember volt, nem bányásznak való, inkább péknek.

Közben én a Színháznál dolgoztam. '62-ben mentem a színházhoz, és '66-ig voltam, négy évet dolgoztam. Azért maradtam ki, mert a kislányom megszülte az első unokámat, és akkor még nem volt GYES. Hát ugye, nem hagyhattam magára, jártam ki hozzá, akkor még a Megyeri úton laktunk. Kétéves koráig foglalkoztam az unokámmal úgy, hogy elhoztuk hozzánk a párommal; akkor már csak ketten voltunk a szoba-konyhában, mert a lányom férjhez ment és a férje szüleinél lakott. Huszonkét éves volt, amikor megismerte Jánost és '66-ban született az unoka. Kint laktak Meszesen, még mindig ott, abban a lakásban lakik a lányom, amiben megesküdtek 45-46 éve. Hétfőn behozták a Trabanttal a gyereket, ott volt nálunk egész héten, és akkor szombaton délután jöttek érte, és a párom hazavitte őket.

A színházban öltöztető voltam, férfiakat öltöztettem és csak szólistákat. Nagyon jó volt, annyira szép volt, hogy nem lehet elfelejteni. Mondták, hogy bármikor visszavesznek, úgyhogy nincs probléma, de az lett a vége, hogy mikor mentem jelentkezni – mert már kétéves volt, és már lett bölcsőde a kislánynak –, akkor visszakaptam egy értesítést, hogy jöhetek, de csak ruhatárosnak. De hát az nagyon későn megy haza, és én félős voltam, a Megyeri úton laktunk még mindig, oda menni éjjel gyalog egyedül, az nem lett volna jó. Akkor házfelügyelő voltam egy szövetkezeti házban Uránvárosban. Az uránvárosi piacnál, hátul a piac mögött volt egy három lépcsőházas nagy ház, ott dolgoztam, onnan mentem nyugdíjba.

Aztán elkerültünk a Megyeri útról, elcseréltem egy bányászlakásra a házmesterit. Akkor még a párom élt, én ötvenkilenc éves voltam, ő majdnem hetven, mikor meghalt. Fiatalon halt meg. És akkor én világtalan, hontalan, otthontalan, minden voltam, annyira kínlódtam, hogy azt elmondani nem lehet. Váratlanul halt meg a párom, úgy halt meg, hogy ment az utcán és egyszerre összeesett. Jöttek haza, mert ő még dolgozott, mint nyugdíjas. A bányától ment nyugdíjba, nem volt semmi különös, szép simán sikerült a nyugdíjba menetele. Az igazgató még egy kávéval is megkínálta, mert ismerték a Fischer családot, a bátyja is, az apja is meg ő is, mindhárman ott dolgoztak. Mindig veszekedett, mindig járt a szája a páromnak, el is nevezték nagypofájú Fischernek. Kűszködött az életén, úgy, mint én.

Ahogy a párom meghalt, édesanyám is elment rá egy hónappal. Én gondoztam, én temettem el. Nyolcvanegy éves volt, amikor meghalt. Amikor egyedül lettem, az rettenetes volt. Júniusban halt meg a párom, július elsején meg az édesanyám. A lányom nem sokat tudott segíteni, az dolgozott, neki ott volt a család, a lányai ott voltak férjhez menés előtt. Akkor már az ő férje is meghalt, az is fiatalon. Irénke az egészségügyben dolgozott, a nőgyógyászatban. Két lánya van és már három unokája is.

Végül elmentem, vállaltam négyórás munkát, mint nyugdíjas – a színházban többek között. Jártam nyugdíjas klubba, nyolc évig oda jártam ebédelni, úgyhogy nem főztem magamnak, hanem lementem, mert az olyan napközi volt. Most már, úgy tudom, megszűnt a nyugdíjas klub. Nagyon sok barátunk volt, sokat jártunk kirándulni, még Erdélyben is voltunk.

Harminc éve már körülbelül, hogy meghalt a párom. Én szerettem, szépen megvultunk, ha annak lehet nevezni. Mindig voltak elképzeléseink, aztán az elképzelésből nem lett semmi, vagy lett, de nagy-nagy nehézség árán.

Nem jó öregnek lenni. Az emlékezet, az fáraszt. Nem szeretem a múltat, mert nem volt szép, csúnya volt. Nekem nagyon. Sokat küszködtem azért, hogy fönntartsam a családomat, nagyon sokat. Nemcsak én, a párom is. Szóval azt lehet mondani, hogy az életnek a nehéz oldalát, azt igazán kipróbáltuk olyan igazi szegénycsalád módjára.

Fényképalbum

Interjúalany neve:	Fischer Jánosné szül. Rózsa Irén
A fénykép címe:	Anna néném a fényképésznél
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1915 körül

Ő Anna nénikém, édesanyám nővére, mert édesanyám volt a legfiatalabb. Nagyon korán, fiatalon, 24 évesen halt meg idegbajban; a sok stressz, depresszió okozta halálát. Kórházban kezelték – idegklinikán -, e betegségét. Emlékszem, édesanyámmal egyszer meglátogattuk őt karácsonykor, mert ott állt a karácsonyfa. Arra nem emlékszem, hogy ő valaha is foglalkozott velem, vagy az ölébe vett volna. Nagyon szép nő volt, arra még emlékszem.

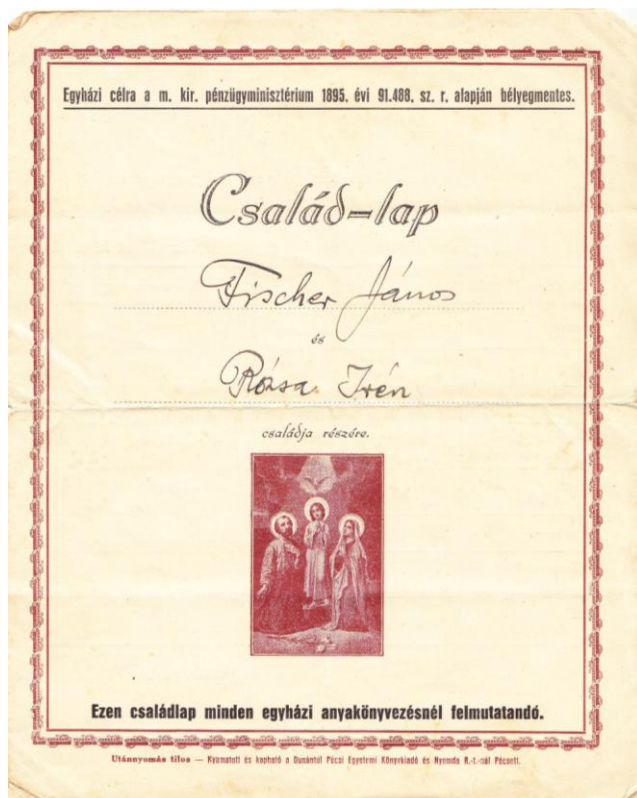
Bejárónő volt úri családoknál, polgármesternél, táblabírónál, jó helyeken dolgozott, amíg kórházba nem került. Tulajdonképpen magyarul mondvá vérbajt kapott az úri fiúktól, mert akkortájt még annyira nem volt elterjedve, hanem csak az uraknál, öközöttük. Azok keverték ész nélkül mindent összevissza, és a kis lüke nagynéném mindenbe belement, szép volt és kapós.

Interjúalany neve:	Fischer Jánosné szül. Rózsa Irén
A fénykép címe:	Elsőáldozásom
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1931
Kulcsfigura:	Rózsa Irén

Elsőáldozó voltam nyolcévesen. Eléggé jó felépítésű voltam, pedig hát keveset ettem, mert nem volt. De én mindig tudtam, hogy hova kell menni: oda, ahol sok pajtásom van, ott mindig volt valami. Pécsen voltam elsőáldozó, az Ágoston téri templomban. Itt az Ágoston téri iskola udvarán vagyunk. Ez én vagyok (a 2. sorban balról a negyedik). Sokan voltunk, mindenki fehér ruhában. Az enyémet nagynénim adta, ő csinálta, átalakította az ő elsőáldozási ruháját, csinált belőle egy gyönyörű, fodros ruhát.

Minden vasárnap jártunk templomba. Édesanyám is jött, de a későbbi misére, mert mi, gyerekek Szív újságot árultunk minden vasárnap az Ágoston téri templom bejáratánál; azt mindenki vette. Tíz fillérért adtunk egy újságot, minden vasárnapra be lett valaki osztva, hogy árulja. Reggel fél nyolckor kezdődött a mise. Hányszor arra ébredtem a templomban, hogy térden elaludtam! Magas dobogó volt az oltár mellett, azon térdeltünk, mert hát térdelni kellett még a gyerekek is mise alatt. És én térden aludtam; akkorát bökött rajtam a pajtásom, hogy majdnem leestem arról a dobogóról. Őri volt a pap. Közös hittan volt, és én nagyon-nagyon szerettem hallgatni a Bibliát, amit fölolvastam. Sok minden volt benne, de azért elég nehéz volt az én kis agyamnak.

Interjúalany:

Dokumentum megnevezése:

A dokumentum készítésének helye:

A dokumentum készítésének éve

Fischer Jánosné sz. Rózsa Irén

Család-lap

Pécs

1941.

1941-ben házasodtunk össze a férjemmel, és akkor mindenki ilyen családi lapot kapott. Ez volt az emlék és a hivatalos okirat arról, hogy egybekeltünk. Nagy lagzink volt, a nagy szegénység ellenére szép kis lakodalmat szerveztünk.

Jó ember volt a férjem, a barátnőmnek a bátyja volt, ott laktak a szomszéd házban. Anyósom mosónő volt; lent a dohánygyárnál van egy nagy kollégium, az egyetemnek a kollégiuma, ott mosott, de hogy az a pici asszony hogy érte fel a teknőt, nem is tudom. De nagyon tudott főzni. Mikor a férjemet megismertem, a barátnőm menyasszony volt már, úgyhogy egyidősek voltunk, és az is már férjhez menő volt.

Kis hülye voltam még, tizenhat éves, de egyszerűen megfogtam a férjemet, és aztán még udvarolt is két évig. Elég az hozzá, hogy megszerettem, ő is engem, egy évig menyasszonykodtam és akkor '41-ben megesküdtünk. Mentem a paphoz, jártunk a jegyes oktatásra. Azt mondja a kisöreg, az Ágostonnak a plébánosa, hogy látja, unom már. Mondom: még sokáig tart? Azt mondja, nem, mindjárt vége lesz. Jaj, ezek a fiatalok, de türelmetlenek, azt mondja, ha nincsenek benn a házasságban, akkor az a baj, ha benne vannak, az a baj, sehogy se jó. De jópofa volt, hittanra is ő oktatott, hát ismerte a csemetéit.

Szép ruhám volt az esküvőn, varrónő varrta, de én terveztem: csipkebetétes, úrilányos, divatos volt. Nagyon szerettem a finom holmit, de már állt a háború, és őrült drága volt minden. Az Ágoston téri templomban volt az esküvő, aztán a lányom is, a kisfiam is ott lett keresztelve. A lakodalom anyósoméknál volt; kipakoltuk a hálószobát, mert egy nagyszoba egy hálószoba meg egy nagy konyha volt, abból állt a kis házuk. Aztán hazamentünk az anyámhoz a nászéjszakára abba az egy szobába – az édesanyám is ott aludt velünk, hát el lehet képzelni, milyen nászéjszaka volt az.

Interjúalany:

Dokumentum megnevezése:

A dokumentum készítésének helye:

A dokumentum készítésének éve

Fischer Jánosné sz. Rózsa Irén

Segédvájári bizonyítvány

Pécsbányatelep

1949.

1949-ben a férjem Pécsbányán segédvájári bizonyítványt kapott, elvégezte a tanfolyamot. Erős, szorgalmas ember volt, szeretett dolgozni. Jó munkás is volt, büszke voltam rá, csak nagy volt a szája, mindenkinek visszaszólt, nem hagyta magát.

A bányánál annyi volt a nagy segítség, hogy tüzelőt kaptunk: egy évben egyszer kocsival hoztak összevágott tűzifát, és szenet is kaptunk, vagyis iszapot, slamot, így mondják. A bányában csináltak brikettet meg koksztot, tojásszenet, ezeknek a porát vízzel földolgozták, és akkor az olyan volt, mint a kocsonya, de lehetett lapáttal vágni, beletenni egy vödörbe és fölvinni a fűtéshez.

A bányában nagyon jó munkája volt a férjemnek, de nagyon sokat kellett dolgozni, és az volt a baj, hogy az ízületei kikészültek. Csapatmunkában dolgoztak a bányászok, versenyeztették őket, hajtották, kényszerítették, hogy mennél többet dolgozzanak. Amikor otthagya, megint elment a pékséghez, aztán aratni is járt, az erdőgazdaságnál is dolgozott a fakitermelésnél. Még szappangyárban is dolgozott, valamikor szappangyár volt a Balokánnyal szemben. F fiatal házaspár, fiatal család voltunk, akik az életnek a legfárasztóbb, legnehezebb oldalát választottuk.

Végül pár év múlva mégis visszament a bányába. Akkor azért lassan elkezdtünk gyarapodni, de azt is csak nehezen. Vettünk biciklit, hogy ne kelljen buszra költeni, neki is vettünk egyet meg nekem is, úgyhogy csináltunk egy kis adósságot és a végén eladtuk a két biciklit és vettünk egy Pannonia motort. Az nagy dolog volt abban az időben, részletre lehetett venni. Amikor megkaptuk a hűségpénzt, akkor vettük, úgyhogy csak akkor tudtunk valamit venni, amikor a bányában dolgozott.

Interjúalany neve:	Fischer Jánosné szül. Rózsa Irén
A fénykép címe:	Férjem az új motorján
A fénykép készítésének helye:	Pécs
A fénykép készítésének éve:	1958
Kulcsfigura:	Fischer János

Ez a Megyeri úti udvarban van. Az egy kis pitvaros ház – az ajtó előtt volt külön járda –, amit már lebontottak. Ez a Pannónia motor; elől van a kormány alatt a benzintartály, nem tudom, hány literes. Látni, elég nagy a kerék. Volt öröm, mikor megvettük. Irénke pont iskolás volt. Én is odaálltam egy fénykép erejéig, de nem mentem vele egyedül. Irénke se ment, nincs bátorságunk. De ez a kisöreg, a férjem, nagyon ügyesen vezette. Kétszemélyes volt, úgyhogy rengeteget jártunk Szegedre ünnepélyekre a templomnál, az gyönyörű volt. Volt olyan, hogy „anyám, nem motorozunk egyet?” – így simán csak. Akkor gyere-gyere. Hova? Hova akarsz? És akkor lementünk Mohácsra, lementünk Bajára, mindenhovára. Akkor, nem főztem ebédet, hanem azt csináltuk, hogy fölültünk a motorra és elmentünk Paksra. Olyan halászelevet ettünk, hogy az nem igaz. Szép idők voltak!

Interjúalany neve:	Fischer Jánosné szül. Rózsa Irén
A fénykép címe:	Mi építettük: a hétvégi ház
A fénykép készítésének helye:	Cserkút
A fénykép készítésének éve:	1970
Kulcsfigura:	Fischer Jánosné

Hát így nézett ki az a kisház, a cserkúti kis nyaralónk. Ez az, én állok ott, ezt mi építettük fel a férjemmel a két kezünkkel. Egyszer falazott, ott volt a rendes kőműves állvány – ezt az oldalt húzta föl, ahol állok –, és ott voltak a téglás vödörökre ráállítva a kis táskarádió. Meccs volt, azt hallgatta, és az elterelte a figyelmét, és rossz téglát emelt föl és leesett, és olyan éles volt a téglá hegye, hogy ide belevágott a lábába. De mit mindjak, egy fél óra múlva, a legrövidebb időn belül eltűnt. Kijött neki, és elsimult. Strapabíró ember volt.

Ennek a háznak garáznak kellett volna lenni. Arról volt szó, hogy veszünk egy kicsi telket, és építünk rá egy garázst. Akkor már megvolt a hatszázegykes Trabantunk, és hogy annak építünk a kicsi telekre garázst. Négyszázhatvan négyszögöl lett ez a kicsi garázs helyett, de nagyon szerettük, minden nyáron kiköltöztünk ide. Itt volt egy gyümölcsös, hatvan gyümölcsfa volt, mindenféle. Mi tartottunk mindent rendben, az epresünk is csodás volt.

Ez a ház még megvan ám, megvették. Ez a Cserkút szőlőhegye, és átalakították ilyen üdülős kis résznek. Mentünk sokat, mert én nem bírtam ki, hogy meg ne nézzem. Aztán ezt az ablakot, ezt földíszítették téglával, ahogy megvették – hát egy kicsit fölújították, átalakították.

Az interjúalany és családja

Interjúalany

Teljes név: **Fischer Jánosné, sz. Rózsa Irén**
Születési hely és idő: Pécs, 1923
Hol élt még: Villánykövesd (1945), Vókány (1946-48)
Iskolai végzettség: hat elemi
Foglalkozás: segédmunkás (könyvkötészet, kb. 1939-43,
Zsolnay Gyár, 1943-44), htb (1945-62),
színházi öltöztető (1962-66),
házfelügyelő (1968-78)

Nemzetiség: magyar
Vallás: r. katolikus

Testvér

Teljes név: nincs testvére

Házastárs

Teljes név: **Fischer János**
Születési hely és idő: Dortmund, 1915
Hol élt még: Pécs (kb. 1922-től 1945-ig és 1948-79),
Villánykövesd (1945), Vókány (1946-48)

Halálozási hely és idő: Pécs, 1979
Iskolai végzettség: ipariskola (pék), rendőr tanfolyam (1945),
segédvájár tanfolyam (1949)

Foglalkozás: pék (1945-ig), rendőr (1945-48), segédvájár
(1949-79), közben segédmunkás az 1950-es
években (pécsi erdőgazdaság, szappangyár)

Nemzetiség: sváb
Vallás: r. kat.

Szülei: magyaregregyi sváb család, apa: Fischer Ferenc
bányász, 1914-22-ig Dortmundban élnek, apa itt
vájár, anya Pécssett mosónő volt az egyetem

kollégiumában

Testvérei:

4 testvér: 3 fiú, 1 lány

egyik bátyja pék, öccse (Fischer Gyula) szabó,
húga elemi iskolát végzett

Gyermeke 1.

Teljes név:

fiú

Születési hely és idő:

Pécs, 1945. Január

Halálzási hely és idő:

Villánykövesd, 1945. december

Gyermeke 2.

Teljes név:

Fischer Irén

Születési hely és idő:

Pécs, 1942

Hol élt még:

Vókány (1946-48)

Halálzási hely és idő:

-

Iskolai végzettség:

érettségi, egészségügyi tanfolyam

Foglalkozás:

asszisztens (citológia)

Nemzetiség:

magyar

Vallás:

r.kat.

Házastárs :

Bulyáki János

Gyermekei:

Bulyáki Móni (1966), újságíró, Bulyáki Anna (1968)

Apa

Teljes név:

Himmelbach Károly

Születési hely és idő:

n.a.

Hol élt még:

Pécs

Halálzási hely és idő:

Pécs, 1930 körül

Iskolai végzettség:

n.a.

Foglalkozás:

szabósegéd

Nemzetiség:

n.a.

Vallás:

n.a.

Testvérei:

n.a.

Apai nagyapa

Teljes név:

n.a.

Apai nagyanya

Teljes név:

n.a.

Anya

Teljes név: **Rózsa Júlia**
Születési hely és idő: Kisújbánya, 1899
Hol élt még: Pécs
Halálozási hely és idő: Pécs, 1979
Iskolai végzettség: hat elemi

Foglalkozás: cseléd (1946-ig), házmester (1946-tól kb. 1949-ig)
bet. munkás (Pécsi Bőrgyár, Zsolnay Gyár)

Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.

Testvérei: Rózsa Ferenc (kb. 1890-1944), a fronton halt meg;
Rózsa Margit sz. 1895 körül, varrást tanult,
férje szerb csendőr, volt, Splitbe költöztek;
Rózsa Anna (megh. kb.1929), cseléd volt;
Rózsa Kálmán (sz. 1899 után), a Pécsi Bőrgyárban
dolgozott az 1960-as évek végéig, felesége
nagyárpádi családban nőtt fel, 5 gyermekük
született

Anyai nagyapa

Teljes név: **Rózsa János**
Születési hely és idő: n.a.
Hol élt még: Kisújbánya, Pécs
Halálozási hely és idő: n.a.
Iskolai végzettség: hat elemi
Foglalkozás: erdész (püspöki erdészet, Pécs)
Nemzetiség: magyar
Vallás: r. kat.
Szülei: n.a.
Testvérei: n.a.

Anyai nagyanya

Teljes név: **Szőke Katalin**
Születési hely és idő: n.a.
Hol élt még: Kisújbánya, Pécs

Halálozási hely és idő:	n.a.
Iskolai végzettség:	hat elemi
Foglalkozás:	htb
Nemzetiség:	magyar
Vallás:	r. kat.
Szülei:	n.a.
Testvérei	n.a.